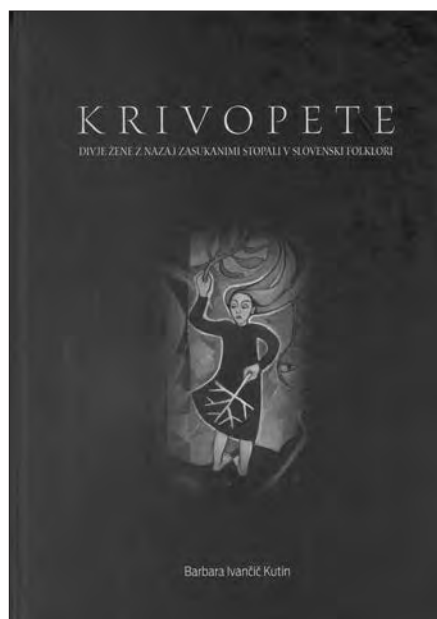

BARBARA IVANČIČ KUTIN: Krivopete. Divje žene z nazaj zasukanimi nogami.

Založba ZRC, ZRC SAZU (zbirka Studia mythologica Slavica – Supplementa), Ljubljana 2018, 174 str.

Do nedavnega je le malokdo vedel, kaj oziroma kdo so krivopete, knjiga Barbare Ivančič Kutin pa ne pojasni le, kaj so, ampak je v celoti posvečena bajčnim bitjem – krivopetam, ki so jih ljudje opisovali kot divje žene z nazaj zasukanimi nogami. Pod tem imenom so poznane le v severozahodnem slovenskem etničnem prostoru, predvsem v Benečiji in Zgornjem Posočju. Vendar pa se knjiga ne omejuje le nanje, sorodna bajeslovna bitja z narobe obrnjenimi nogami ali rokami poznajo tudi drugod po svetu, ljudje pa jim pripisujejo podobne značilnosti in vloge, kot jih imajo krivopete.

Avtorica najprej predstavi krivopete v domačem okolju, v skrajnem severozahodnem slovanskem svetu – v Sloveniji in Italiji. Najprej oriše kulturno-zgodovinske, socialno-demografske in geopolitične okoliščine ozemlja, kjer se pojavljajo; sledi raziskava značilnosti krivopet in njim sorodnih bitij s prav tako zasukanimi nogami, rokami ali drugimi deformacijami spodnjih okončin. Med njimi so npr. koroške

'žalik žene' ali *Seligen Frauen*, kot jih je poimenovalo nemško govoreče prebivalstvo na avstrijskem Koroškem. Tudi te so namreč v nekaterih virih predstavljene z nazaj zasukanimi ali s kozjimi nogami. Podobno velja za češkoške *pirte*, bovske *farce*, ki imajo konjska kopita, kakor tudi za goriške *vesle*, furlanske *anguane* in tirolske *diale*. V knjigi so predstavljena tudi sorodna bajeslovna bitja, ki se pojavljajo v svetovnih izročilih. Med drugim so že v antiki poročali o divjih možeh z nazaj obrnjenimi stopali v Indiji; predstavniki plemena Tinguian na Filipinih npr. pripovedujejo o demonskih duhovih *alan*, ki imajo roke in noge zasukane nazaj. V karibski folklori ima zasukane noge *douen* – duh otroka, ki je umrl pred krstom; v Braziliji preži na ljudi, še posebej na ženske in otroke, kanibalistični nočni škratek *curupira*, ki ima stopala prav tako zasukana nazaj. Primerov, ki jih našteva Barbara Ivančič Kutin, je še veliko; lahko bi rekli, da ji je uspelo predstaviti tovrstna izročila skoraj z vseh koncev sveta.

Sledi poglavje, v katerem avtorica predstavi različne razlage pojavljanja bitij z zasukanimi stopali v folklornem in bajeslovnem izročilu. Navaja teorije raziskovalcev, ki so se doslej ukvarjali s tem vprašanjem, tudi starejše interpretacije; Arthur Crawford Cree je, ker imajo ptiči zasukana kolena, tovrstna bajeslovna bitja povezoval z ornitomorfnimi duhovi. Novejše raziskave te deformacije bajeslovnih bitij povezujejo predvsem s predstavami o drugem svetu onkraj našega sveta, npr. o demonskem svetu, ki so si ga ljudje med drugim predstavljali tudi kot obrnjenega ali obratnega, pa vendar vzporednega našemu svetu. Avtorica omenja tudi razlage, ki tovrstna bajčna bitja povezujejo z deformacijami ljudi, potisnjenimi na družbeno obrobje, in

pa interpretacije, ki poudarjajo njihovo regulativno vlogo obnašanja v naravi. Opozori tudi na preplet in sorodnost krivopet s sredozimkami, predvsem s *pehtro babo* oziroma *pirto*.

V nadaljevanju so krivopete raziskane iz različnih zornih kotov. Najprej so podani kronološki pregled zapisov o krivopetah in spremembe tovrstnega izročila skozi čas. Sledi prikaz vsebinske in motivne raznolikosti izročila o krivopetah, v katerem se odraža značilna ambivalenca tovrstnih bajčnih likov. Pripovedi namreč osvetljujejo njihovo zunanjo podobo, ko pripovedujejo o ugrabljanju, izkoriščanju ljudi in kanibalizmu, pa prikazujejo njihovo grozljivo naravo v odnosu do človeka. Nekateri motivi se navezujejo na človekov strah in posledično krut odnos do krivopet; drugi postavljajo v ospredje znanje in veščine krivopet, ki jih posredujejo človeku, pripovedujejo o krivopetah kot predicah ali lastnicah bogastva. Pogost motiv je tudi zakonska zveza s krivopeto, mednarodno znan motiv, ki se navezuje tudi na druga ženska bajeslovna bitja. Pri tem avtorica ugotavlja, da se motivi sčasoma spreminjajo in prilagajajo, v novjšem času so krivopete prikazane bolj prijazno kot v preteklosti.

V nadaljevanju je študija posvečena povezavi izročila o krivopetah z realnostjo oziroma njihovo umestitvijo v prostor – kulturno krajino, saj tako bivališča krivopet kot druga prizorišča njihovega pojavljanja in delovanja pogosto lahko identificiramo. Ljudje so pripovedovali, da krivopete živijo v jamah, votlinah, hudourniških grapah ter na drugih nevarnih in težko dostopnih mestih. Ponekod njihovo ime privzemajo celo toponimi ali mikrotoponimi, npr. Krivopetkina jama, potok Krivapeta ipd. Posebno poglavje je namenjeno različnemu poimenovanju obravnavanih bitij.

* Monika Kropelj Telban, dr. etnologije, znanstvena svetnica, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; monika@zrc-sazu.si.

Avtorica je evidentirala kar 22 imenskih različic za krivopete oziroma divje žene z nazaj zasukanimi stopali, obenem pa razložila tudi nastanek nekaterih imen, npr. *bradovika* (ker so svetovale, kako naj kmetje zvežejo trto bardoviko) in *skarbababa* (škrba baba).

Do preobrata v razvoju izročila o krivopetah je prišlo v sodobni kulturi, saj so – potem ko so do 80. let minulega stoletja že skoraj izginile iz spomina ljudi – proti koncu 20. stoletja ponovno »oživele«. Pojavljati so se začele v literaturi, poustvarjanju in v komercialne, predvsem turistične in gospodarske

namene, posledično pa tudi v šolstvu; danes so krivopete simbol lokalne identitete. Avtorica raziše tudi pojave sodobnega vključevanja folklornih pripovedi o krivopetah v prostor in izkoriščanje izročila v različne namene.

Študijam sledi obsežno gradivo – kar 148 enot – predvsem folklornih pripovedi in krajših fragmentov pričevanja o krivopetah. Avtorica jih je zbrala iz različnih objav, terenskih in arhivskih virov, dva odlomka pa sta iz literarnih besedil. Lahko bi rekli, da so zbrane skoraj vse zgodbe, ki so se do zdaj o krivopetah in drugih sorodnih bitjih

ohranile v slovenskem etničnem prostoru. Pomemben doprinos knjige Barbare Ivančič Kutin je poleg študij tudi objavljeno gradivo; na enem mestu je zbrala skoraj vse do sedaj ohranjene pripovedi o krivopetah.

Avtorica je raziskavo zasnovala na obsežnem terenskem delu in temeljitom pregledu gradiva, prav tako pa tudi na študiju in analizah sorodnega izročila ter poznavanju naših in tujih raziskav. Publikacija je izšla v zbirki *Studia mythologica Slavica – Supplementa*, ki jo izdaja Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

BRUNO VOLPI LISJAK: Tuni in Slovenci, povezani skozi stoletja.

Založba Mladika Trst (zbirka Morje), Trst 2018, 175 str.

Kulturno društvo Ribiški muzej tržaškega primorja v Križu pri Trstu je v devetem zvezku zbirke Morje izdalo novo knjigo Bruna Volpija Lisjaka, v kateri se avtor z dediščino tunolova pri Slovencih poglobljeno ukvarja kot s po-

sebnostjo našega ribolova. Umešča ga v širši sredozemski prostor, kjer je imel lov na tune skozi stoletja nezanemarljiv gospodarski in kulturni pomen.

Bruno Volpi Lisjak, kleni tržaški Slovenec, dolgoletni pomorščak, kapitan, nato pa menedžer v tržaški ladjedelnici, je eden najboljših poznavalcev slovenskega pomorstva in ribištva. Že desetletja si prizadeva, da bi kulturno izročilo in dediščino povezanosti Slovencev z morjem približal najširši slovenski javnosti, za katero se zdi, da je na to resničnost že pozabila. Njegove raziskave in objave so tako dragocen doprinos k celovitosti poznavanja življenja Slovencev, zlasti njihovega odnosa do morja in sobivanja z njim kot pomembne vrednote. Ni mu vseeno, ko večkrat opaža pomanjkljivo identiteto Slovencev kot pomorskega naroda.

»Tunolov po slovensko« je Bruno Volpi Lisjak v številnih člankih in samostojnih publikacijah že večkrat obravnaval. Prvič v odlični monografiji *Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja od Trsta do Timave* (Mladika,

Trst 1995), tunolov kot posebnost ribolova slovenskih ribičev na tem območju pa je predstavil tudi na razstavi v Ribiškem muzeju v Križu in v spremnem razstavnem katalogu. Zato me je posebna monografija, posvečena le tej temi, sprva nekoliko začudila. Vendar sem kmalu ugotovila, da je tunolov tu umestil v širši kontekst kot doslej.

Knjigo začenja s predstavitvijo tuna, dragocene ribe, ki lahko pluje s hitrostjo 100 km/h in je že od pradednine pomembna hrana za človeka. Zanimiva pričevanja o tem segajo že v antiko, ko so tune v Sredozemlju lovili predvsem Feničani, Grki in Rimljani. Tune so konzervirali in z njimi trgovali, kot kakovostna riba so bile pomemben del prehrane prebivalcev Sredozemlja in širše vse do konca 20. stoletja, ko se je z intenzivnim ribolovom tako poseglo v njihovo naravno ravnovesje, da danes, ko se je povpraševanje po njih še povečalo, že postajajo ogrožena vrsta. Ker jate tun že od srede 50. let prejšnjega stoletja ne prihajajo več v Tržaški zaliv, se hitro pozablja na izjemno

* Barbara Sosič, kustosinja za gospodarske načine in promet, Slovenski etnografski muzej, Metelkova ulica 2, 1000 Ljubljana; barbara.sosic@etno-muzej.si.